

ILJA LEMEŠKIN
Prahos Karolio universitetas

Mokslinių tyrimų kryptys: senoji baltų literatūra ir raštija, lyginamoji folkloristika, leksikografija, baltistikos istorija.

PRAHOS VOKIEČIŲ–LIETUVIŲ RANKRAŠTINIO ŽODYNO AUTORYSTĖS KLAUSIMU¹

On the issue of authorship of the Prague
manuscript German–Lithuanian dictionary

ANOTACIJA

Prahos žodynu vadinamas rankraštinis XVIII a. trečiuoju–ketvirtuoju dešimtmečiais datuojamas leksikografijos darbas šiuo metu saugomas Klementinume, Čekijos Respublikos Nacionalinės bibliotekos Rankraščių ir senųjų leidinių skyriuje (*Národní knihovna Oddělení rukopisů a starých tisků*), signatūra XVI.F.30. Lituanistų bendruomenei pirmą kartą jis buvo pristatytas seminare *Aktualiausios Šiaurės ir Rytų Europos kalbų tyrimų kryptys*, kurį 2011 m. sausio 27 d. surengė Europos kalbų ir kultūrų dialogo tyrėjų asociacija. Pranešime „Lietuvių leksikografijos paminklai Čekijoje: Friedrichui Wilhelmui Haackui priskiriamas Prahos rankraštinis vokiečių lietuvių kalbų žodynas“ su iki tol nežinomu lituanistiniu paminklu daugiausia buvo supažindinta archeografiniu požiūriu, taip pat kalbėta apie knygos turinį, svarstytas tekstologinis ryšys su vadinamuoju Krauzės žodynu. 2012 m. Europos kalbų ir kultūrų dialogo tyrėjų asociacijos išleistame 3–jame *Kalbų ir kultūrų sankirtų archyvų* tome pasirodė pirmas straipsnis (Lemeškin 2012), skirtas šiam Rytų Prūsijos leksikografiniam darbui. Jame buvo gvildenami du aspektai: 1) leksikografijos paminklo radimo aplinkybės ir jo vieta XIX a. čekų lituanistikoje ir 2) bendras archeografinis žodyno aprašas. Minėtas straipsnis baigėsi konstatavimu, kad žodyno pažinimas tik

---

¹ Straipsnis parengtas pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamą projektą *Friedrichui Wilhelmui Haackui priskiriamo rankraštinio vokiečių–lietuvių kalbų žodyno (XVIII a. pr.) tyrimas ir rengimas spaudai* (sutarties Nr. K-4/2012, sudaryta 2012-02-01).

ESMINIAI ŽODŽIAI: autorystė, vokiečių–lietuvių kalbų žodynas, *Observatio de origine Verborum Littwhaniorum*, Rytų Prūsijos leksikografija, Friedrichas Wilhelmas Haackas, Baumgartenas.

KEYWORDS: Authorship, German–Lithuanian dictionary, *Observatio de origine Verborum Littwhaniorum*, lexicography of Eastern Prussia, Friedrich Wilhelm Haack, Baumgarten.

prasideda ir į daugelį klausimų kol kas galima atsakyti tik preliminariai. Tarp aktualių ateities uždavinių buvo paminėta žodyno autorystės problematika, kuri yra glaudžiai susijusi su vienos proveniencijos interpretacija. Minėta kryptimi siekiama kiek į priekį pažengti šiame straipsnyje.

ANNOTATION

An article is devoted to the lexicographical heritage of the third and fourth decades of the 18 century, in particular to the question of the authorship. Main accent is put on the structure of the codex including two independent parts which – from the point of the authorship – should be considered separately. As for the German–Lithuanian dictionary we cannot speak about the authorship because it is only another copy of an older document. But *Observatio de origine Verborum Littwhaniorum* can be described as creative and original. It is supposed that rewriter of *PRPK (i.e. protograph of the German–Lithuanian dictionary found in Prague) and the author of „Observation of origins of Lithuanian words“ is the same person having deep linguistic knowledge. It is quite possible that it was the reason why in the 18 century Friedrich Wilhelm Haack was recognized as the author. However the closer analysis of the oldest works suggests that the above mentioned conclusion was not correct. For that reason the title *Hacke. Lexicon Lithuanicum* written on the back of the codex should be verified too.

Pradėkime nuo *Prahos žodyno* apibrėžties. Pavadinimas iškart reikalauja patikslinimo ir sukonkretinimo, nes visų pirma pravartu išaiškinti, apie kurio ir kokio pobūdžio lingvistinio darbo autorystę kalbama? Prahoje saugomas lituanistinis leksikografijos paminklas žanro požiūriu nevienalytis. Iš tikrųjų jis yra kodeksas, kurį sudaro dvi savarankiškos leksikografinės dalys.

Pirmoji ir didesnioji dalis (2r–344v) yra vokiečių–lietuvių kalbų žodynas, artimai giminingas mūsų dienas pasiekusiems *Lexicon Lithuanicum*², Krauzės žodynui³, Richterio (arba Klaipėdiškių) žodynui⁴, *Clavis Germanico–Lithvana*⁵. Ji neturi savo autentiško pavadinimo, t. y. tokio, apie kurį tvirtai žinotume, kad jis buvo suteiktas žodyną kuriant (t. y. perrašant bei papildant) arba netrukus po to. Ši dalis prasideda įprasta etiketine formule *Su Diewo Pagalba*, toliau jau pateikiami pirmieji žodyno straipsniai. Jai naudotas popierius (sąs. 1–43) datuojamas 1683–1712 m. (Lemeškin 2012: 52–53).

Antra dalis, kuriai sudarant kodeksą buvo rūpestingai numatyta ne tiek mažai vietos (sąs. 44–46), pavadinimą turi: „Observatio de origine Verborum Littwhaniorum“. „Pastebėjimai apie lietuviškų žodžių kilmę“ susideda iš poros leksikografinių

² XVII a. vidurys; saugomas LMAB RS: f. 137–10; faksimilė: *Lexicon Lithuanicum* 1987.

³ XVIII a. trečiasis–ketvirtasis dešimtmečiai; saugomas LLTIB R: f. 1–5792. Dėl rankraščio datavimo žr. Drotvinas 1984.

⁴ Datuojamas 1728 m.; saugomas Francke įstaigų archyve Halėje: AFSt J 84.

⁵ Saugomas LMAB RS: f. 137 13–14; išleistas Vincento Drotvino 1995–1997 m. – *Clavis Germanico–Lithvana* 1995–1997.

straipsnių, kuriuose tarpusavyje gretinama lietuvių ir graikų kalbų leksika. „Pastebėjimams“, priešingai nei pirmajai daliai, ko gero, veltui ieškotume kilme giminingų kūrinių, pasitarnavusių pamatu. Šią dalį sudarantys sąsiuviniai turi vandenženklį, datuotinių nežymiai vėlesniu (nuo 1701 m.) laiku (Lemeškin 2012: 53).

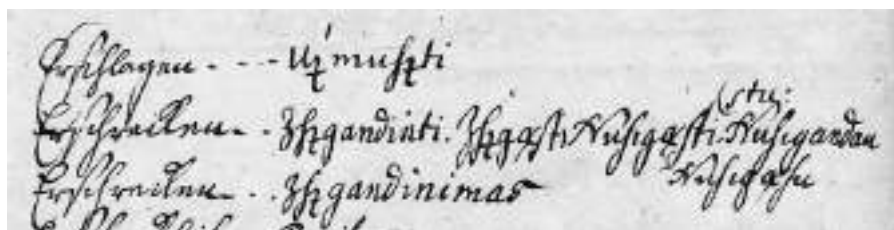
Taigi pirmąją dalį galima laikyti pilna ir užbaigta, kita yra fragmentiška. Pirmoji – kolektyvinis, tam tikra prasme mechaninis lingvistinis darbas, o antrosios lyginimo kalbinis sumanymas naujoviškas (palyginus su pirmąja kodekso dalimi) ir autentiškas. Dėl to ir išvardytų kodekso sudedamųjų dalių autorystė toli gražu nėra lygiavertė ir turi būti aptariama atskirai. Taikydami *Prahos žodyno* sąvoką visam kodeksui, turėtume nepamiršti savarankiškų „Pastebėjimų“, kurie, nors ir nedidelės apimties, šiuolaikinio tyrėjo dėmesį patraukia kaip pažangi savo laikmečio mokslo studija.

1987 m. Vincas Urbutis labai atsargiai pasisakė giminiško Richterio (arba Klai-pėdiškių) žodyno autorystės klausimu: „1728 m. žodynas glaudžiausiai susijęs su Prūsų krašto rašytinės lietuvių leksikografijos tradicija, [...] jame bemaž viskas perimta iš kitur, o originalusis sluoksnis visai nestoras, ir [...] dėl to šį rankraštį gal net labiau tiktų laikyti ne savarankišku žodynu, o tik jau buvusio žodyno vienu iš pakoreguotų bei papildytų nuorašų. [...] Net autoriaus problema, paaiškėjus, kad ji iš tikrųjų liečia ne visą žodyną, o tik palyginti nedidelę jo dalį, turėtų būti sprendžiama kiek kitaip ir nebeatrodyti tokia svarbi“ (Urbutis 1987: 58–59). Tą patį reikia pasakyti ir apie Prahos žodyną, t. y. apie pirmąją kodekso dalį. Tikrai, kalbant apie vėlesnius nuorašus, kurie daugiau ar mažiau tobulai atkartoja protografą, dažniausiai tenka svarstyti apie perrašytojus, t. y. ne paties žodyno, o jo pavienių nuorašų autorius. Tačiau taip pat akivaizdu, kad esamų modifikacijų sluoksnis kiekviename iš nuorašų kitoks ir kad jo dydis ir pobūdis (papildymai įtraukti paties nuorašo autoriaus kalbine kompetencija arba patekę į kompiliaciją iš kokio nors trečiojo šaltinio) nulemia autorystės problemą. Natūralu, kad kuo tas sluoksnis žodingesnis, autentiškesnis, tuo didesnė yra teisė perrašiusiame ir papildžiusiame asmenyje įžvelgti bendraautoriaus požymių.

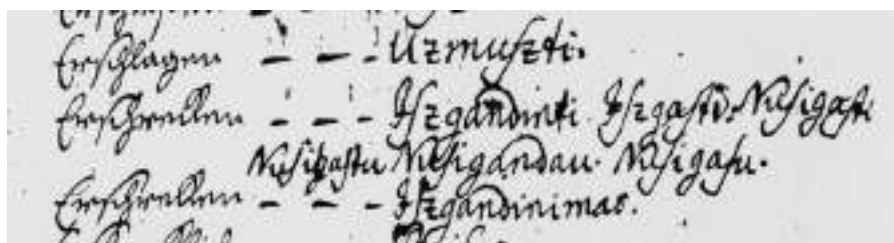
Nuorašų šeima, kurią sudaro minėtieji Richterio, Prahos, Krauzės žodynai, *Clavis Germanico–Lithvana* ir neišlikusiu laikomas žodynas signatūra Msc. 84 4° (iki Antrojo pasaulinio karo buvęs Karaliaučiaus slaptajame karališkajame archyve Rėzos fonde), kildinama iš bendro protografo, Urbučio žymimo sutrumpinimu *Q. Christiane Schiller jį žymi – *KR arba *PRK (*Prä-Richter / Krause*) (Schiller 2005, 2002). Šio sutrumpinimo, jį praplėtus nuoroda į Prahos žodyną – *PRPK (*Prä-Richter / Prager / Krause*) – prasminga laikyti. Į lituanistinio mokslo apyvertą 2011 m. grąžintas Prahos žodynas ligšiolinėje Rytų Prūsijos rankraštinių vokiečių–lietuvių kalbų žodynų grandinėje užima svarbią grandį. Jo egzistavimą tikriausiai buvo numatęs Urbutis, kuris savo išsamiaame tekstologiniame tyrime jį vadina „ankstėlesniu (neišlikusiu) Q variantu“ (Urbutis 1987: 65). Urbučio vartojamas apibūdinimas nėra vykęs, nes variantais galima laikyti iš bendro šaltinio kilusius tekstus arba nuorašą jo originalo atžvilgiu. Santykis tarp Prahos ir Krauzės žodynų, atrodo, yra

kitoks. Ko gero, tai originalo ir nuorašo santykis, dėl to žiūrint iš originalo, t. y. Prahos žodyno, pusės, variantu galima vadinti tik Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje saugomą leksikografinį paminklą.

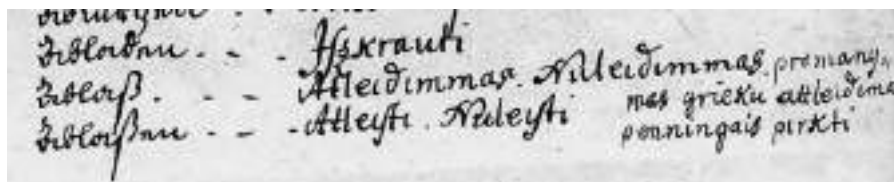
Kad Krauzės žodynas nurašytas nuo Prahos žodyno, rodytų atvejai, kai originalo papildymai, ant Prahos nuorašo lapų išsiskiriantys spalva bei grafiškai (įrašomi tarp eilučių, paraštėse, kitokiu rašalu, kitu kampu ir pan.), Krauzės žodyne patenka į pagrindinį tekstą. Palyginimui keletas tokių pavyzdžių:

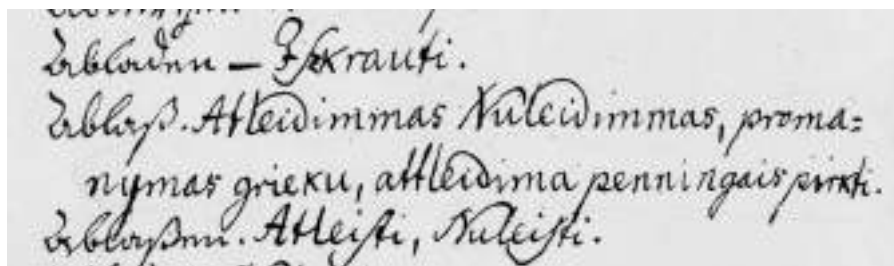
PŽ 78v

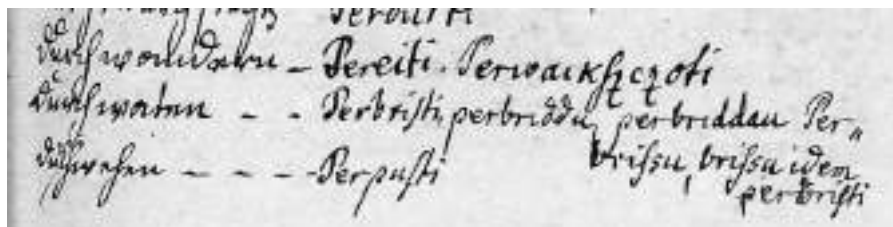
KŽ 165

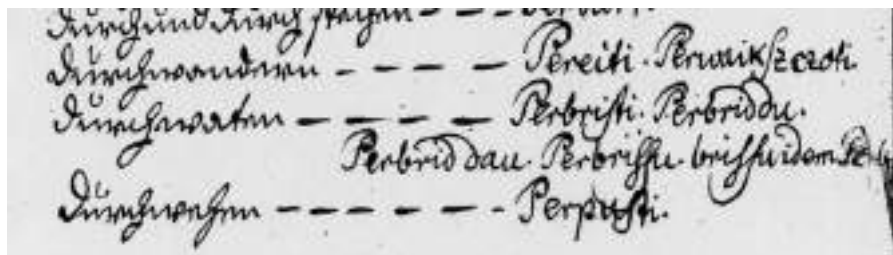
PŽ 3v

KŽ 7

PŽ 61

KZ 134

Iš šios vaizdo medžiagos aiškėja „baili“ Krauzės žodyno perrašytojo strategija: nurašomojo šaltinio intarpus jis atkartoja pagrindiniame tekste, bet daro tai (gal dėl savo menkos kompetencijos) savotiškai. Prahos žodyne esančius intarpus jis pateikia, lyg būtų rašęs tarp eilučių, tačiau perdėta originalo stilizacija tampa akivaizdi, kai palyginame atstumus tarp eilučių (įprastus ir kai įrašomi Prahos žodyno papildymai).

Taigi Prahos žodynas padeda geriau suprasti Krauzės žodyno pobūdį bei jo vietą minėtoje rankraštinė žodynų grandinėje, ypač autorystės aspektu. Aiškėja, jog svyravimas tarp perrašytojo ir bendraautoriaus vaidmenų linksta į pirmojo pusę. Vargu ar išvis čia būtų įmanoma kalbėti apie kokį nors inovacinį sluoksnį – beveik nieko nuo savęs nepridėdamas (lietuviškų atliepimų dalyje) ir, deja, šį tą iškraipydamas nuorašo autorius akiai laikosi nurašomojo originalo. Dėl to proto grafo *PRPK rekonstrukcijai Krauzės žodynas, ko gero, tampa nedaug kuo naudingas. Atrodo, kad panašiai darbavosi ir Richterio nuorašo kūrėjas. Ir jis mažai kuo turėjo praturtinti ir praplėsti originalą, t. y. neišlikusį *PRPK.

Šiuo metu, kol spaudoje dar nepasirodė Schiller rengiamas Richterio nuorašas ir savo svarios nuomonės šiuo klausimu nėra pareiškę specialistai, atidžiai tyrinėję Mažosios Lietuvos leksikografijos paminklus, verčiau susilaikyti nuo griežtų išvadų apie nuorašų tarpusavio ryšius. Tačiau tuo atveju, jeigu originalo ir nuorašo santykis tarp Prahos ir Krauzės žodynų yra pagrįstas, galima kalbėti apie didesnę Prahos žodyno autorinį pradą. Atrodo, perrašytojas bus turėjęs apčiuopiamesnę leksikografinę pastangą – stengėsi patobulinti ir praplėsti turimą senesnę šaltinį. Ši pastanga nulėmė Prahos kodekso pirmosios dalies daugiasluoksniškumą (jį gerai

1 PAV. Prahos kodekso titulinis puslapis

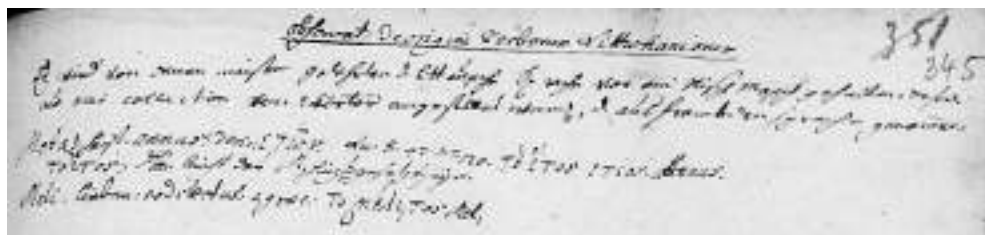
atskleidžia čia pateikiamo titulinio puslapio kopija). Ši pastanga savo ruožtu gerai dera ir atitinka antrosios kodekso dalies pobūdį.

Ar vokiečių–lietuvių kalbų žodyno ir to paties kodekso „Pastebėjimų“ autorius yra tas pats asmuo? Į šį klausimą tikriausiai galima atsakyti teigiamai. Kodekso antrai daliai naudotas Rytų Prūsijoje maždaug tuo pačiu laiku pagamintas popierius. Antra, „Pastebėjimai“ į kodeksą pateko prieš knygos įrišimą, o pats įrišimas neatrodo esąs vėlesnis. Galima manyti, kad žmogus, atlikęs senesnio leksikografinio šaltinio per-

rašymą ir papildymą, prie savo nuorašo pridėjo tuščią trijų sąsiuvinių dalį (antrą kodekso sandaros požiūriu), visą knygos bloką surišo ir pradėjo rašyti savo „Pastebėjimus“. „Pastebėjimų“ fragmentiškumą, neužbaigtumą galėtume paaiškinti pragmatiniais patogumo sumetimais. Plėtoti studiją apie lietuviškų žodžių kilmę storos, jau surištos knygos sudėtyje, ko gero, pasirodė nepraktiška, nes rašymą reikėjo nuolat pertraukinėti ieškant naujų paaiškinimo vertų leksemų. Be to, „Pastebėjimų“ lietuviško registro lemų rašymas primena žodyno pagrindinės dalies lietuviškų atliepimų braižą. Samprotavimai, rodantys, kad „Pastebėjimų“ ir pirmos kodekso dalies kūrėjas yra tas pats asmuo, savaime suprantama, pakelia žodyną nurašiusio žmogaus autoritetą. Kaimynystė su „Pastebėjimais“ liudytų, jog Praho nuorašo autorius tikrai galėjo būti autorius. Tuo jis skyrėsi nuo atsitiktinio perrašytojo, t. y. nuo kalbos mokslui tolimo žmogaus, kuris už užmokestį vien kopijuoja jam duotą šaltinį.

Urbutis buvo teisus, sakydamas, kad autoriaus problema nuo protografo mažai nutolusių nuorašų atveju nėra tokia svarbi. Tačiau Praho žodyno autorystės klausimas tikrai vertas dėmesio. Ko gero, reikėtų ieškoti žmogaus, turėjusio tikrai neeilinių kalbininko gebėjimų. Raštininkų stokos Rytų Prūsijoje XVIII a. pirmoje pusėje tikrų tikriausiai nebuvo; gabių leksikografų pasitaikydavo mažai; o autorių, kurie sugebėtų ir imtųsi parašyti lituanistinę etimologinę studiją, dar mažiau. Ir tikriausiai būtent toks žmogus perdirbo *PRPK Praho žodyno pavidalu. Ar tik ne ši aplinkybė paskatino vieną amžininką priskirti knygą Friedricho Wilhelmo Haacko asmenybei? Tačiau dar grįžkime prie antrosios Praho kodekso dalies.

„Pastebėjimų apie lietuviškų žodžių kilmę“ fragmentas nedidelės apimties. Smulkių tekstą nėra lengva patikimai perskaityti, ypač įvadinį autoriaus pasvarstymą vokiečių kalba. Pavyko iššifruoti tokį tekstą (345r):

PŽ 345r

obŕvat: de origine Verborum Littwhaniorum

Es wird von denen meiften gelehrten d. littaufche Sprache vor ein Miŕch Maŕch gehalten: da foll || nur eine collection von Wö[r]ter[n] angeŕtellet werd[en], d. aus frembden ŕprache[n] genomēn:

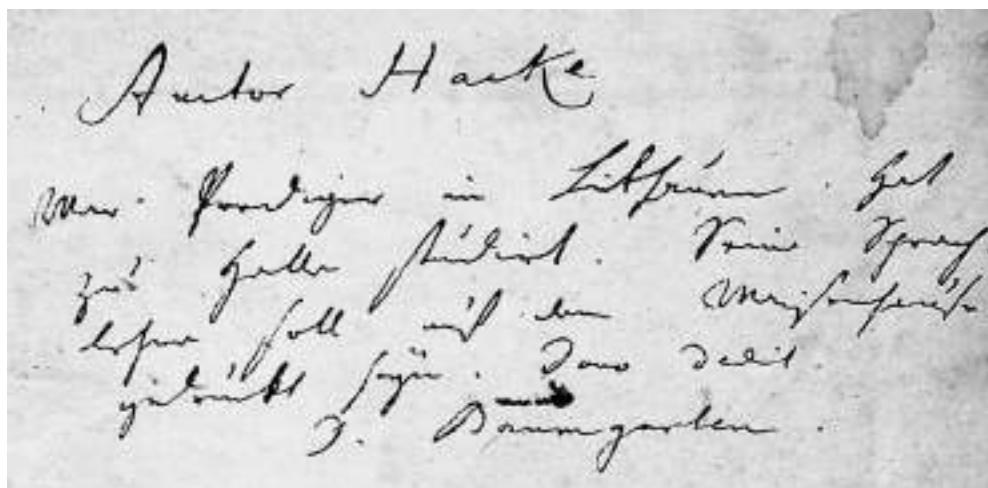
Metas. heif̄t. annus: deriv: ετῶν. Luc 8. 42. N. T. 120. τὸ ἔτος ετεος. Annus. || το ἔτος: {Es kan} leicht das M. hinzugeŕetzt ŕeyn.

Meli. lieben: i. e. dilectus: a græc: τὸ μέλι, τος Mel,

Tenka labai apgailestauti, kad studija nutrūksta vos prasidėjusi. Būtų galima pasakyti daugiau, jei turėtume porą arba bent vieną pilną lapą. Deja, disponuojame dviem lakoniškais straipsniais. Tačiau ir iš jų aišku, jog tyrimas turėjo turėti leksikografinio darbo požymių. Kairėje pateikiamas išrenkamų lietuviškų žodžių registras, dešinėje jį atitinka graikų kalbos medžiaga, kuri, sprendžiant pagal tyrimo pavadinimą, turėjo atskleisti ir paaiškinti lietuviškų leksemų kilmę.

Lakoniškuose straipsniuose autorius mažai ką aiškina, nenurodo, kodėl lietuvių lemas gretina būtent su šiomis graikų leksemomis, ir tai vėl skatina interpretuoti. Iš pateiktų pavyzdžių susidaro įspūdis, kad autorius dirba kokybiškai kitaip, negu galėtume tikėtis. Natūralu būtų laukti lyginamojo tyrimo, pagrįsto atomistiniu metodu. Išorinis, formalusis panašumas (resp. tapatus leksemų fonetinis sąskambis) skatintų gr. μέθυ ‘alkoholinis gėrimas’ sugretinti su lie. *medus* ir *midus*. „Pastebėjimų“ autorius šios, matyt, jam akivaizdžios, paralelės nenurodo. Regis, jam rūpi parodyti, kad ir kitas graikų žodis, vartojamas medui žymėti, taip pat randa atspindį lietuvių kalboje, dėl to gr. μέλι, lo. *mel* gretina su lie. *mieli*. Kitame straipsnyje šalia lie. *metas* pateikia gr. έτος ‘metai’. Tokį leksemų gretinimą galima laikyti pagrįstu dalyku ir šiuolaikinės kalbotyros požiūriu. Oswaldas Szemerényi nagrinėdamas baltų medžiagą rašo apie dviejų apeliatyvų, reikšme ‘metai’ (*amėtos ir *wetos), kontaminaciją, o sveikus apeliatyvus randa gr. άμητος ‘derlius, vienkartinis derliaus surinkimas’ ir gr. (Ϝ)έτος ‘metai’ (Szemerényi 1962: 198–199). Jeigu „Pastebėjimai“ nenutrūktų, o ir toliau tęstųsi panašiais dalykiškais gretinimais, tai dabar turėtume reikšmingą bei neeilinį veikalą. Autorius daugiausia operuoja graikų bei lotynų kalbų ištekliais. Deja, dėl teksto fragmentiškumo lieka neaišku, kiek autorius buvo kompetentingas kitų kalbų atžvilgiu.

Pabaigai lieka aptarti XVIII a. vidurio provenienciją, kurioje siekiama identifikuoti Prahos žodyno autorių. Kalbame apie donacinį įrašą knygos pradžioje (1r):

Auctor Hacke

War Prediger in Lithauen. Hat zu
Halle studirt. Seine Sprach=
lehre soll auf dem Weisenhause
gedruckt seyn. Dono dedit

[D]. Baumgarten

Provenienciją galėtume išversti: „Autorius Hacke buvo pamokslininkas Lietuvoje. Mokėsi Halėje. Jo kalbinis darbas turi būti / turbūt išleistas Weisenhause spaustuvėje. Padovanojo Baumgartenas“. Daugiausia neaiškumo kelia įrašo pabaiga ir jos interpretacija. Raidę šalia pavardės *Baumgarten* galima interpretuoti skirtingai, kaip *J* arba *D*. Pirmuoju atveju tai žymėtų savininko vardą. *D* raidės atveju peršasi kelios galimybės. Ją galima suprasti kaip pastovaus lotynų donacinio įrašo užbaigimą: *Dono dedit dedicavit*. Tuo atveju, jeigu lotyniškas donacinis įrašas panaudotas sutrumpinta forma (o tokių pavyzdžių – *Dono dedit* ‘dovanai davė’ – pakanka), raide *D* galėjo būti nusakytas savininko Baumgarteno titulas: *Doctor*. Pagaliau *D* galima interpretuoti ir kaip *dominus* ‘ponas’. Tuomet tai reikštų, kad įrašą paliko ne pats Baumgartenas, o kažkoks trečias asmuo, kuris laikė vertu dėmesio nušviesti knygos pateikimo istoriją. Be to, tarp eilučių virš pavardės *Baumgarten* matyti arba neišskaitomas žodis, arba tiesiog užtiškęs rašalo lašas.

Taigi su patraukliu liudijimu, kuris tapatina Prahos žodyno autorių su Friedrichu Wilhelmu Haacku, matyt, reikėtų elgtis atsargiai. Negalime būti tikri netgi dėl to, kad jis paliktas žodyno savininko S. J. Baumgarteno, t. y. žmogaus, kuris galėjo kiek geriau išmanyti su knygos atsiradimu susijusius dalykus. Christiane Schiller ir Birutė Triškaitė mielai pasidalijo vertingomis pastabomis, svarbiomis interpretuojant bei datuojant aptariamą provenienciją. Drįščiau jas trumpai paminėti. Schiller atkreipė dėmesį, kad sakydamas *soll auf dem Weisenhause gedruckt seyn* rašantysis iš tikrųjų nėra tikras, ar Haacko kalbinis darbas tikrai išleistas Halėje našlaičių namų spaustuvėje. Jis tik spėlioja. Tyrėja pabrėžė ir būtojo kartinio laiko *war* vartojimą, kuris rodo, kad įrašas padarytas jau po Haacko mirties. Triškaitė savo ruožtu dalykiškai pastebi, jog pamokslininko (*Priediger*) pareigas Haackas tikriausiai galėjo eiti tik po studijų Halėje. Tai remia prielaidą, kad įrašas padarytas Haackui grįžus į Rytų Prūsiją ir, matyt, po 1754 m. Kiek vėlesnis įrašo datavimas skatina verifikuoti knygos nugarėlėje užrašytą pavadinimą *Hacke. Lexicon Lithuanicum*. Išėina, kad šis pavadinimas antrinis, sietinas ne su kodekso atsiradimu, bet su proveniencijos įrašymo laiku. Todėl kodekso autorystės priskyrimą Haackui reikia laikyti nepagrįstu.

Taigi į klausimą, ar Prahos žodynas priskirtinas Haackui (priskiriamas jam amžininko), tenka atsakyti neigiamai. Proveniencija, prie kurios figūruoja knygos savininko Baumgarteno pavardė, kelia nemažai abejonių. Nepatikimas atrodo ir jos datavimas, ir šį įrašą palikusio asmens apibrėžimas. Donacinio įrašo analizė skatina atsargiai elgtis ir su kodekso *Hacke. Lexicon Lithuanicum* pavadinimu. Greičiausiai jis

yra antrinis ir vėlyvas. Knygos popierius pagamintas Rytų Prūsijoje, tikriausiai čia pat Rytų Prūsijoje vyko ir kodekso rašymo, sudarymo procesas. Jeigu toks darbas būtų atliktas Halėje, veikiausiai būtų naudojamas ir atitinkamas vokiškas popierius. Čia pat Rytų Prūsijoje, ko gero, vertėtų ieškoti ir Prahos kodekso sudarytojo – žodyno perrašytojo ir pildytojo bei „Pastebėjimų apie lietuviškų žodžių kilmę“ autorius. Todėl žodyno bei „Pastebėjimų“ autorystės problema turėtų būti sprendžiama bendrai. Etimologinės studijos fragmentas, esantis kodekso antroje dalyje, liudija, kad žodyno nuorašo autorius bus pasižymėjęs neiliniaisiais lingvistiniais gebėjimais.

LITERATŪRA

Clavis Germanico–Lithvana 1995–1997: *Clavis Germanico–Lithvana. Rankraštinis XVII amžiaus vokiečių–lietuvių kalbų žodynas* 1–4. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Drotvinas Vincentas 1984: Kada parašytas vadinamasis Krauzės žodynas. – *Baltistika* 20(2), 163–167.

Lemeškin Ilja 2012: Friedrichui Wilhelmui Haackui priskiriamas Prahos rankraštinis vokiečių–lietuvių kalbų žodynas. – *Mažoji Lietuva: paribio kultūros tyrimai*. Vilnius: Petro ofsetas, 31–58.

Lexicon Lithuanicum 1987: *Lexicon Lithuanicum. Rankraštinis XVII a. vokiečių–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo.

Schiller Christiane 2002: Clavis Germanico–Lithvana – ein Werk von Friedrich Pretorius d.Ä.? – *Linguistica Baltica* 10, 159–172.

Schiller Christiane 2005: Wie alt ist ein Wörterbuch? Überlegungen zur relativen Chronologie von Wörterbüchern. – *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 1. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 153–160.

Szemerényi Oswald 1962: Principles of etymological research in the Indo-European languages. – *Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft* 15, 1962, 175–212.

Urbutis Vincas 1987: 1728 m. klaipėdiškių žodyno leksikografiniai šaltiniai. – *Baltistika* 23(1), 57–75.

On the issue of authorship of the Prague manuscript German–Lithuanian dictionary

SUMMARY

The article addresses the manuscript German–Lithuanian Dictionary kept at the National Library in Prague in respect of authorship.

The problem of authorship is first discussed from the perspective of methodology; the concept of *Prague Dictionary* is defined. The article proposes to solve the question of author-

ship with reference to the structure of the codex sign. XVI.F.30. It is comprised of two lexicographical works: German-Lithuanian dictionary starting with a conventional formula *Su Diewo Pagalba* (*God willing*) (very akin to the surviving *Lexicon Lithuanicum*, Krause Dictionary, Richter's (or Klaipėda Region Residents') Dictionary, *Clavis Germanico-Lithvana*) and a fragment from the study *Observatio de origine Verborum Littwhaniorum*. The first is a collective linguistic work, while the second comparative linguistic undertaking is an authentic work. Therefore, the authorship of the two composite parts of the codex is not equivalent and should be evaluated separately.

In the case of bilingual dictionary or, to be more precise, one of its transcripts, the author's contribution depends on the layer of modifications, its scope. The more numerous in words and authentic the layer is in the transcript of the dictionary, the greater is the right to distinguish the features of co-authorship in the transcribed and supplemented version. Thanks to the Prague Dictionary, we can better understand the type and importance of Krause Dictionary. The comparison of the afore-mentioned transcripts shows a "timid" strategy of the rewriter of Krause Dictionary: he repeats the inserts from the transcribed source, most likely the Prague Dictionary, in the main text, but the repetition is peculiar. The inserts in the Prague Dictionary are rendered in such a way as if they were written in-between the lines but the exaggerated stylization of the original dictionary becomes evident when spaces between lines are compared. The fluctuation between the role of the rewriter and the co-author in the case of Krause Dictionary seems to be closer to the role of the former. We can also speak about the greater level of authorship in the Prague Dictionary. It seems that the rewriter must have had a more tangible lexicographical effort – he tried to improve and expand the available older source (it is marked by the abbreviation *PRPK according to the model proposed by Christiane Schiller). The said effort determined the multilayer character of the first part of the Prague Codex.

The neighbourhood with *Observatio de origine Verborum Littwhaniorum* increases the author's contribution to the bilingual dictionary. The observations on the origins of Lithuanian words are not based on the atomistic method and the attempt for external, formal, similarity.

Finally, the provenience of *Auctor Hacke War Prediger in Lithauen. Hat zu Halle studirt. Seine Sprachlehre soll auf dem Weisenhause gedruckt seyn. Dono dedit [D]. Baumgarten* is analysed and its problems are revealed: it is doubted whether the inscription was actually made by the owner of the dictionary S. J. Baumgarten; it is considered that it could possibly be made at a later date, after 1754. It also encourages us to verify the name of the codex *Hacke. Lexicon Lithuanicum*. The name is most likely secondary and given later.

Įteikta 2013 m. sausio 15 d.

ILJA LEMEŠKIN

Prahos Karolio universitetas

Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, Czech Republic

ilja.lemeskin@ff.cuni.cz